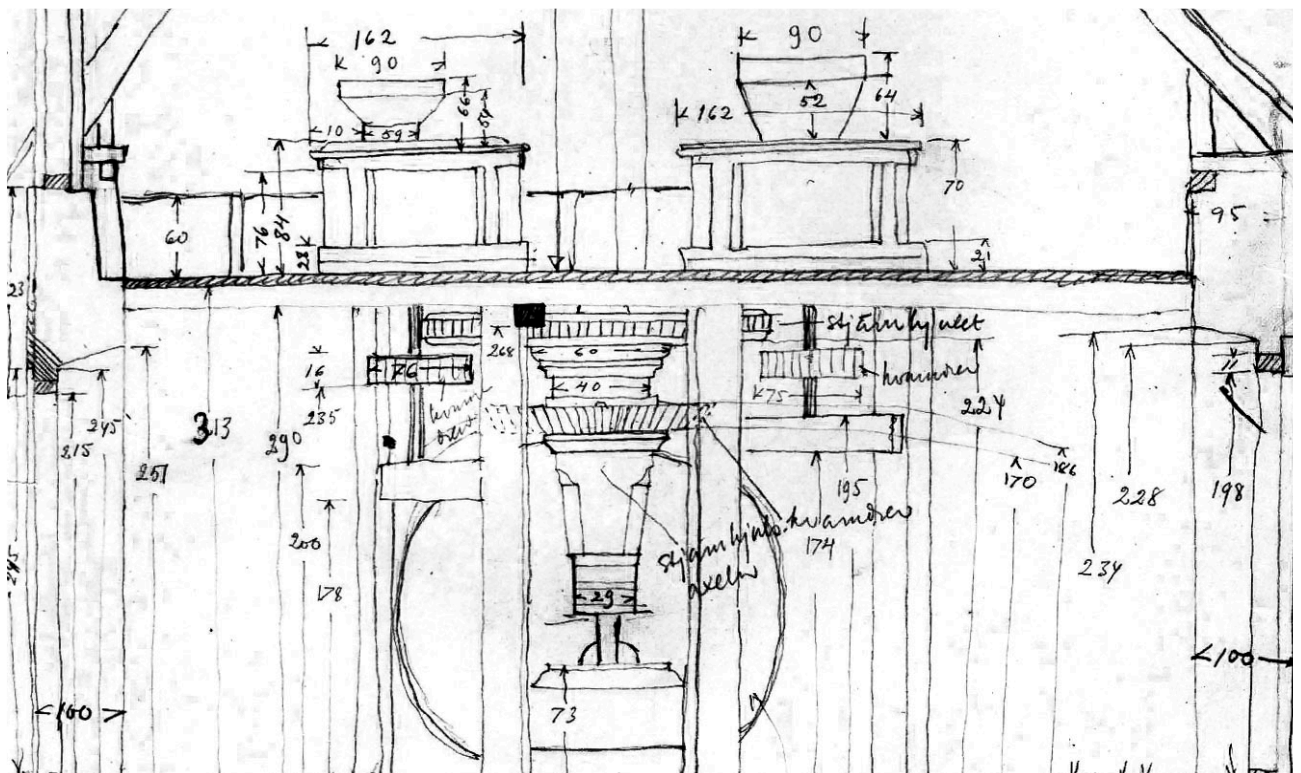
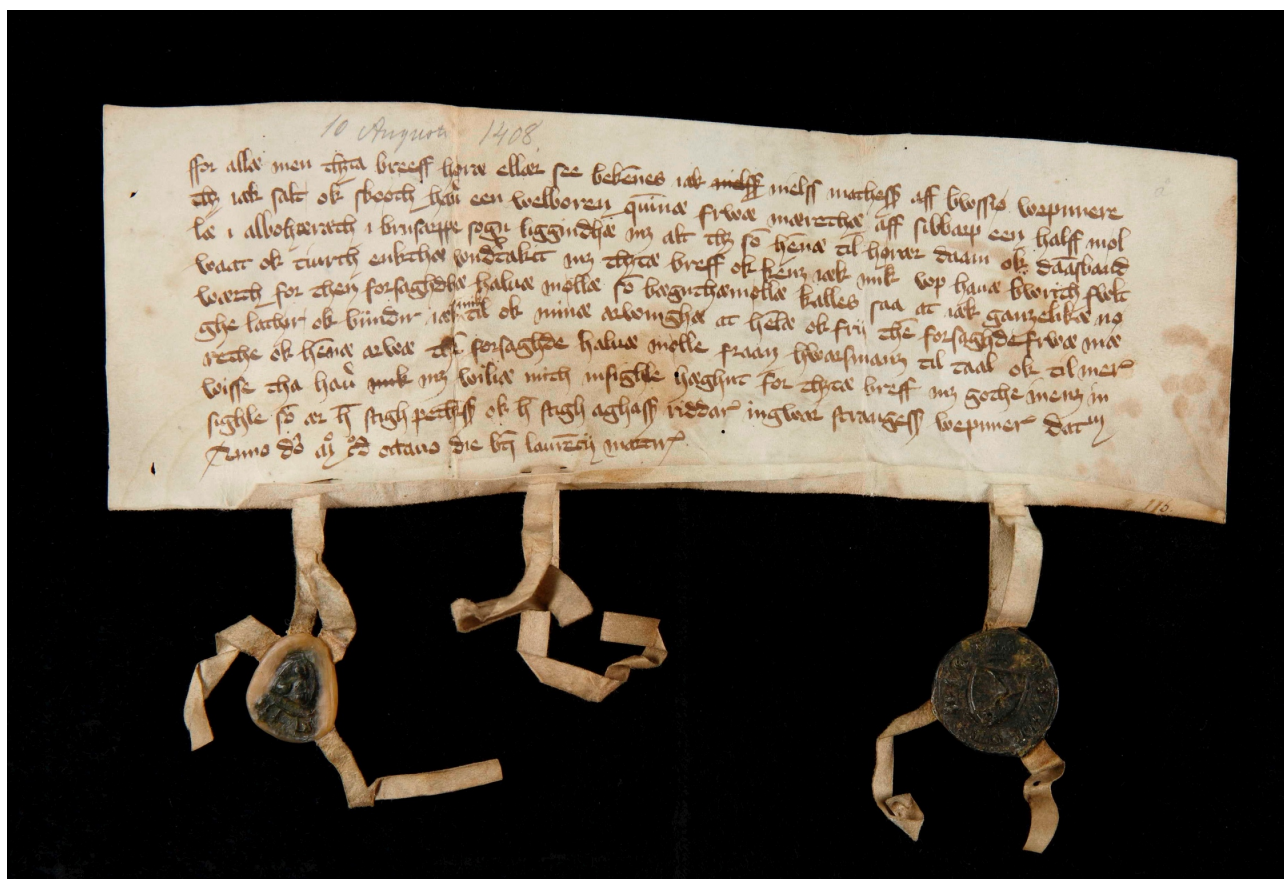

Projekt Bengtemölla Kvarn Att återskapa en levande kvarngård på Österlen

Hembygdsföreningen Bengtemölla Gårds Vänner

Den 10 augusti 1408

Bilden ovan visar ett brev daterat den 10 augusti 1408. Brevskrivaren Niels Madsen i Bussjö berättar att han säljer en halv mölla i Brösarps socken, Albo Härad till fru Merete i Sibbarp.

Texten, översatt till modern danska, framgår till höger.

Sannolikt är brevet ovan det äldsta dokument som finns där namnet Bengtemölla nämns. Kvarnen har vid tidpunkten när brevet skrevs säkert varit i drift en tid – kanske redan under slutet av 1300-talet. På platsen har således funnits verksamhet och en levande miljö under flera århundraden. Ett kulturarv värt att lyfta fram och bibehålla i vår samtid.

Källa: Diplomatarium Danicum nr. 14080810001, Det Danske Sprog og Litteraturselskab.

Brevet i översättning

Jeg Niels Madsen af Bussjö, væbner, bekender for alle, der hører eller ser dette brev, at jeg til den velbyrdige kvinde fru Merete af Sibbarp med dette brev har solgt og skødet en halv mølle i Brösarp sogn i Albo herred med alt, der hører til den, dam og dæmning, vådt og tørt uden undtagelse. Jeg bekender, at jeg har oppebåret fuld betaling for den føromtalt halve mølle, der kaldes Bængthæmøllæ, så at jeg er ganske tilfreds. Jeg forpligter mig og mine arvinger til at hjemle og fri føromtalt fru Merete og hendes arvinger den føromtalt halve mølle for tiltale fra hvemsomhelst. Til yderligere forsikring har jeg med vilje hængt mit segl under dette brev sammen med segl tilhørende de gode mænd, hr. Stig Pedersen og hr. Stig Ovesen, riddere, samt Ingvar Strangesen, væbner. Givet i det Herrens år 1408 på martyren sankt Laurentius' dag.

Foto framsidan:

Överst: Bengtemöllans kvarnbyggnad sedd från öster. Verkeån rinner på andra sidan. Till höger syns delar av mangårdsbyggnaden i två våningar korsvirke, färdigställd 1764. Förste ägare var Kungl. Befallningssmannen Carl Fredrik Aspelin. Foto: Sven Persson.

Underst: En av skisserna från dokumentationen av Bengtemölla utförd av Gotthard Gustafsson 1926. Avbildad kvarnskiss är sedd från öster och visar två av de tre paren kvarnstenar. Det finns skisser av samtliga byggnader på Bengtemölla samt ett tiotal foton. Folkleksarkivet i Lund har vänligen tillhandahållit materialet.

Projekt Bengtemölla Kvarn

Bakgrund/historia

Styrelsebeslut i Hembygdsföreningen Bengtemölla Gårds Vänner den 12 december 2018:
” Beslöt att gå vidare med projekt kvarn samt vid kommande styrelsemöte diskutera detaljerna kring projektet.”

Köpehandlingen på motstående sida visar att redan år 1408 finns en kvarn på Bengtemölla.

Åvattnets rörelseenergi, skogens virke och två stenar skapade förutsättningar att leverera mjöl till brödbaket. Kvarnens konstruktion var enkel. En vertikal axel försedd med skovelhjul drev kvarnstenen.

Efterfrågan av mjöl ökade dock med befolkningstillväxten. En bit in på 1700-talet köpte Brösarps gästgivare, änkan, Anna Katarina Mengel, Bengtemölla av Kronan. Vid den tiden fanns på platsen endast en kvarn – ingen gård, ingen mark.

En kraftfullare kvarn uppfördes med ett horisontellt vattenhjul. Fortfarande av skogens virke men med något större stenar. En för människa och natur hållbar verksamhet fortsatte som skett i hundratals år dessförinnan. Långt innan mänskligheten förgiftat jord, vatten och luft.

Kort därefter, 1764, stod mangårdsbyggnaden i två våningars korsvirke med tillhörande gårdsbyggnader klar. Bengtemölla hade förvandlats till en kvarngård vars like inte stod att finna i Brösarps socken och som sysselsatte tio till tolv personer. I dag, den enda bevarade kvarngården i Skåne.
I mitten av 1800-talet byggdes kvarnen om och ytterligare ett par kvarnstenar tillfogades.

Dock upphörde larmet från det kraftfulla kvarnverket 1945, då industriella kvarnar tog över ansvaret att försörja befolkningen med mjöl.

På Bengtemölla förföll kvarnen. Kvarnhjulet ruttnade sönder, smedjan och det lilla stallet framför kvarnen föll ihop. Norra taket på kvarnen rasade in men reparerades i tid av gårdens förra ägare.

Men – kvarnverket står än till stora delar kvar liksom den kraftfulla byggnaden uppförd i gråsten. Avseende gårdens övriga byggnader pågår upprustning med största hänsyn till dess ålderdomliga prägel.

Har Bengtemöllas kvarn stannat för gott eller skall här åter malas spannmål till mjöl?
Skall Bengtemölla åter bli en levande kvarngård – ett till eftervärlden bevarat kulturarv?

Projekt Bengtemölla Kvarn

• Mål • Motiv • Genomförandeplan •

Expertis från föreningen Skånska Möllor, Nyhamns Såg och lokala kvarnägare har inspekterat kvarnen och bedömer att det är fullt möjligt att sätta kvarnverket i stand.

Föreningens stadgar säger att kvarngårdens ålderdomliga miljö och själ med anor från 1400-talet skall vidmakthållas.

Föreningen arbetar på en bok om kvarngårdens historia sedan 1658, året då Skåne blev svenskt.

Mål

Med ovanstående som bakgrund har föreningen beslutat att försöka förverkliga följande mål:

- Att sätta kvarnen på Bengtemölla i drift
- Att sätta sädeskrossen ”Ysta-Körivind” i drift
- Att efter driftsättning visa kvarn för skolelever, allmänhet, företag och föreningar
- Att skapa en levande kvarngård
- Att på lång sikt mala mjöl till lokal försäljning
- Att fortlöpande arbeta för att skapa en historisk mötesplats kring gård och kvarn i en levande nutidsmiljö

Motiv

Motiv för föreningens målsättning är:

- Sedan 1400-talet har på platsen malts spannmål, under hundratals år utan avbrott, för leverans av mjöl till omgivande befolkning och verksamheter. Ett kulturarv, en gåva från tidigare generationer, värt att bevara och bruka för att förstå den skånska landsbygdens historia.
- Att inte låta byggnader och gammalt hantverk i gott skick rivas eller förfaras.
- Vidmakthålla kunskap kring mjölnarverksamhet (vad är en ”tuda”, en ”sko”, hackning av kvarnsten m.m.).
- Att bevara helheten av den ålderdomliga kvarngården där mangården från 1764 i två våningars korsvirke med mycket av det ålderdomliga bevarat liksom undantag och loge. Förr en arbetsplats för tio till tolv personer (mjölnare, drängar, pigor).
- Att tillföra Skåne och Österlen en för luft, jord och vatten hållbar attraktion.

Genomförande

Målet uppnås genom tre etapper i följande ordning:

- Stabilisering av byggnaden genom bl.a. nya hanbjälkar
- Tillverkning av nytt vattenhjul då det gala ruttnat sönder. Axel till kvarnverket är intakt
- Restaurering av kvarnverk med bl.a. nya kuggar i hjulen och nytillverkning av detaljer som saknas

Kompetenta hantverkare med gedigen erfarenhet av virkessorter och äldre snickeri har uppskattat kostnaderna avseende material och arbete för de tre etapperna.

Kvarngårdens ägare rustar upp mangård och övriga gårdsbyggnader för egna medel med målet att arrangera festligheter av typ bröllop mm i loge och undantagslängan, konferens och utställningsverksamhet i en intill liggande nyare stallbyggnad.

Kvarnen ägs också av gårdens ägare men Bengtemölla Gårds Vänner har tagit på sig ansvaret att via fonder, företag och crowdfunding försöka sätta kvarnen i drift.

Målgrupper

Redan idag är kvarngården tillgänglig för allmänhet, skolor, företag och föreningar. Guidning sker idag efter överenskommelse och under ett par ”Öppna dagar på Bengtemölla”.

Profilerings - resurser

Genom hemsida, www.bengtemolla.se, instagram och tidningsartiklar. Resurserna utgörs idag av styrelsens fem ledamöter. Ytterligare frivilliga krafter håller på att engageras.

Tidplan

Föreningens ambition utgår ifrån en treårsplan som innebär att kvarnen skall gå i drift kring årsskiftet 2021/22.

Projekt Bengtemölla Kvarn

Galleri

Till vänster: Kvarndammen med intaget till kvarnen längst bort. Dammen anlades på denna plats i slutet av 1700-talet men har därefter förbättrats och byggts om ett flertal gånger. Byggnaden med snedtak inrymmer ett elverk.

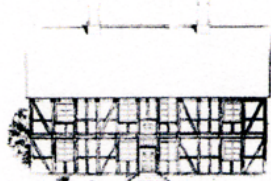
Till höger: Kvarnbyggnaden idag efter renovering av fönster och skorsten samt efter ommålning.

Överst t.v.: Främst ser vi det mest välbevarade paret kvarnstenar med anordning för vändning av kvarnstenen för hackning. Fotot är från kvarnens andra våning. Följande två foto visar kvarnverket med kugghjulens kuggar tillverkade av avenbok. Tyvärr måste de bytas ut p.g.a. angrepp av trämask. Kugghjulen är däremot intakta. Längst bak syns axeln (vid det öppna fönstret) där vattenhjulet skall monteras. Ett bröstfallshjul. Nederst t.h.: Sädskrossen "Ysta-Körivind" tillverkad i Ystad. Krosset användes som djurfoder.

Samtliga foto: Sven Persson, 2017/18

Hembygdsföreningen

Bengtemölla Gårds Vänner